

**БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙД,
УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙДЫН ХАМТАРСАН ТУШААЛ**

2017 оны 8 дугаар сарын 17-ний өдөр

дугаар А/226, А/182

Аргачлал, төлөвлөгөөний
загвар батлах тухай

Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2-т заасныг үндэслэн, Засгийн газрын 2017 оны 151 дүгээр тогтоолыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ТУШААХ НЬ:

1. Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн аргачлалыг 1 дүгээр хавсралтаар, Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний загварыг 2 дугаар хавсралтаар, Нөхөн сэргээлтийн мэдээний тайлангийн загварыг 3 дугаар хавсралтаар тус тус баталсугай.
2. Аргачлал, төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны Хүрээлэн буй орчин, байгалийн нөөцийн удирдлагын газрын дарга Г.Нямдаваа, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамны Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Д.Даваадорж нарт даалгасугай.
3. Бичил уурхайгаар ашигт малтмал олборлох журмын дагуу нөхөн сэргээлт хийлгэж, нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг ажлын хэсэг томилон актаар хүлээж авсан талаар тайланг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад хүргүүлэхийг сум, дүүргийн Засаг дарга нарт үүрэг болгосугай.
4. Дээрх мэдээ, тайланг нэгтгэж, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Ашигт малтмал, газрын тосны газарт жил бүрийн эхний улиралд багтаан хүргүүлэхийг Аймаг, нийслэлийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын дарга нарт үүрэг болгосугай.

БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ
ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙД

УУЛ УУРХАЙ,
ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙД

Д.ОЮУНХОРОЛ

Ц.ДАШДОРЖ

БИЧИЛ УУРХАЙН ОЛБОРЛОЛТЫН УЛМААС ЭВДЭГДСЭН
ГАЗАРТ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ ХИЙХ АРГАЧЛАЛ

НЭГ.ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

- 1.1. Энэхүү аргачлалын зорилго нь бичил уурхайн олборлолтын улмаас эвдэрч доройтсон газар (Цаашид “эвдэрсэн газар” гэх)-ыг байгалийн унаган төрхөд ойртуулан, олон нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн, нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлаар нөхөн сэргээхэд оршино.
- 1.2. Бичил уурхайн болон хууль бусаар ашигт малтмал ашигласан, эвдэгдэж эзэнгүй орхигдсон газарт байгаль орчны онцлог, газрыг цаашид ашиглах чиглэлийг тогтоосны дараа байгаль орчны нөхөн сэргээлтийг төлөвлөгөөний дагуу гүйцэтгэнэ.
- 1.3. Эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх орон нутгийн төсөв, хөрөнгөөр энэхүү аргачлалыг мөрдөж иргэдийн нөхөрлөл, иргэдээр нөхөн сэргээлт хийлгэж болно.
- 1.4. Усны нөөц, цацраг идэвхт элемент агуулсан хүдэр, газрын тос, байгалийн хийн олборлолт, химийн хортой, аюултай бодис ашигласан уурхай түүний барилга байгууламж, тэсэлгээний ажил хийгдсэн газарт энэхүү аргачлалыг ашиглахгүй.
- 1.5. Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийг техникийн болон биологийн гэсэн хоёр үе шаттайгаар гүйцэтгэнэ.

ХОЁР. ТӨЛӨВЛӨЛТ

- 2.1 Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлтийн хүрээнд хийх ажлын хэмжээ, хугацаа, ажиллах хүч, нөхөн сэргээлтийн зардал зэргийг тодорхойлсны үндсэн дээр нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө боловсруулан сум, дүүргийн Засаг даргаар батлуулан дагаж мөрдөнө. Төлөвлөгөөнд дараах асуудлуудыг тусгана. Үүнд:
 - 2.1.1 Тухайн газрын эвдрэлийн хэмжээг тогтоож, нөхөн сэргээх зардлыг тооцох; (Нөхөн сэргээлтийн ажил гүйцэтгэх баг бүрдүүлж, унаа, хоол, хүнс болон цалин хөлсийн талаар урьдчилсан тооцоо хийсэн байна);
 - 2.1.2 Нөхөн сэргээлтэд ашиглах гар багаж хэрэгсэл, техник, тоног төхөөрөмж. (Хүрз, лоом, жоотуу, цахилгаан өрөм, шаардлагатай тохиолдолд уул уурхайн бага оврын машин техник хангамжийг бэлтгэх);
 - 2.1.3 Нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийж гүйцэтгэхэд шаардагдах зардал, түүний эх үүсвэр (Бичил уурхайчдын дундын сан, орон нутгийн төсвийн хөрөнгө, төслийн хөрөнгө оруулалт г.м) нь тодорхой байх;
 - 2.1.4 Эвдэрсэн газрыг цаашид ашиглах чиглэлийг тогтоож сум, дүүргийн Засаг дарга, Иргэдийн төлөөлөгчдөд танилцуулсан байна. Газар ашиглалтын хэлбэр нь бэлчээр, хөдөө аж ахуйн газар, аялал жуулчлал, сургалт зэрэг газар ашиглалтын бүх төрөл байж болно. Тухайн газрын онцлог шинж, нөхцөл байдлыг тодорхойлон бичиглэл хийх; (Тал, хөндий, сайр, үерийн татам, тал хээр, ойт хээр, цөл, уулын хээр, цөлөрхөг хээр, говь г.м);

- 2.1.5 Нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөсөн газарт голын голдрилыг сэргээх, гадагш урсгалгүй тогтонги усан сан, цөөрөм үүсгэхийг хориглоно. Ус зайлуулах суваг байгуулж болно;
- 2.1.6 Хөрсний бохирдол үүссэн байж болзошгүй тохиолдол бүрийг Аймаг, нийслэлийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар, Мэргэжлийн хяналтын газарт мэдээлэх, шаардлагатай үед дээж сорьцуудыг авч шинжлүүлэн байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчаар нөхөн сэргээлт хийхийн өмнө, хойно дүгнэлт гаргуулна.

ГУРАВ. НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ ХИЙХ ГАЗРЫН ХИЛ ХЯЗГААР

- 3.1 Нөхөн сэргээлт хийх талбайн солбицлыг GPS-ээр хэмжиж, тодорхой шаардлага хангасан масштабын зурагт буулган эвдэрсэн газрын хэмжээг тодорхойлно. GPS-ээр хэмжиж тогтоосон солбицол бүхий цэг (20-25см өндөр, 25-30см өргөн);-т пайз тавьж тэмдэгжүүлнэ. (Пайзанд цэгийн нэр, зориулалт, устгаж болохгүй талаарх анхааруулгыг бичсэн байна);
- 3.2 Талбайн зах, замын уулзвар өндөрлөг, цэгүүд дээр “Нөхөн сэргээлт хийгдэж байна, нөхөн сэргээлтээс өөр үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно” гэсэн бичээс бүхий жижиг самбар байрлуулна;
- 3.3 Талбайн хилийг тэмдэгжүүлэхдээ газар ухаж зурвас гаргах, шуудуу татах, овоо босгох зэргээр ямар нэгэн байдлаар газарт нөлөө үзүүлэх үйлдэл хийхийг хориглоно;

ДӨРӨВ. ТЕХНИКИЙН НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

4.1. Техникийн нөхөн сэргээлтийн бэлтгэл ажил

Эвдэрсэн газарт дүүргэлт хийх, хэлбэршүүлэх, тэгшлэх, шимт хөрсөөр хучих зэргээр биологийн нөхөн сэргээлтэд бэлтгэх ажлыг техникийн нөхөн сэргээлт гэнэ.

4.2. Техникийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг эхлэхийн өмнө дараах бэлтгэл ажлыг гүйцэтгэнэ.

Үүнд:

- Техникийн нөхөн сэргээлт хийх ажлын хэмжээг тогтоох;
- Нөхөн сэргээлт хийх техник технологийг сонгох;
- Газрын эвдрэлийг эзэлж буй талбай, түүний гүнээс хамаарч Уул уурхайн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал MNS 5916:2008 стандартыг баримтлан тодорхойлон ангилах;

4.3. Дүүргэлт хийх материалын хэмжээг тооцно. Үүнд:

- Нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөж буй газрын эвдрэлийн хэмжээ (эвдэрсэн талбайн нийт хэмжээ, нүхний хамгийн их болон бага гүн, дундаж гүн, үүссэн овоолгын талбай, дундаж өндөр г.м)-г тоолж бүртгэх;
- Овоолго болон ухмал газрын нийт хэмжээг хяналт үнэлгээний хүснэгтийн хавсралт 2-т тусгасан томъёоны дагуу эзлэхүүнээр нь тооцож, нөхөн сэргээлтэд ашиглаж болох материалын хэмжээг тодорхойлох;
- Хяналт үнэлгээний хүснэгтийн хавсралт 2-т тусгасан томъёогоор тооцож гаргасан овоолго болон нүхний эзлэхүүнийг харьцуулан үзэж, дүүргэлтэд ашиглах материал хүрэлцээтэй эсэхийг тогтоох;

- d) Нөхөн сэргээлт хийх талбай дахь нүх, овоолго, зам зэргийг газрын зурагт тэмдэглэх, нөхөн сэргээлт хийх эрэг, хэцийн налуу, эгц байдлыг үнэлэх, тодорхойлох;

4.4. Техникийн нөхөн сэргээлтийг гүйцэтгэх

4.4.1. Техникийн нөхөн сэргээлтийг гүйцэтгэхдээ аюулгүй байдлын шаардлагыг ханган ажиллана. Үүнд:

- a) Нурах эрсдэлтэй, суулт үүссэн нүх болон уурхайн доторх хонгилын тоог гаргана. Нурах эрсдэл хэт өндөр байгаа тохиолдолд энэхүү аргачлалын дагуу нөхөн сэргээлт хийхгүй байх;
- b) Нүх, уурхайн босоо аманд дүүргэлт хийхдээ нурах эрсдэлтэй уурхайн хонгилыг нурааж аюулгүй болгох, нүх болон уурхайн хонгилын доод хэсгийг хайрга болон том, хүнд чулуу (боломжтой тохиолдолд) ашиглан дүүргэлт хийх;
- c) Нүх болон уурхайн хонгилын газрын гадаргууд ойр буюу өнгөн хэсэгт хайрга, элс, гадаргуугийн хэсэгт илүү жижиг, хөнгөн материал ашиглах;
- d) Талбайд үүссэн овон товон гадаргууг тэгшлэх, налуу гадаргууг орчных нь гадаргуугийн хэлбэр төрхтэй ойртуулан хэлбэршүүлэх, тогтворжуулах арга хэмжээ авах;
- e) Усны урсгалын нөлөөгөөр элэгдэлд өртөж болзошгүй бол усны элэгдлээс сэргийлэх, хөрсний тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор олборлолтоос үүссэн овоолго материал, чулуулгаар дүүргэлт хийх. (Хэлбэржүүлэхдээ налууг зохих өнцгөөс хэтрүүлэхгүй байх);
- f) Гидрологийн судалгааны дагуу усны голдрил бүхий газруудад усны урсгалын нөлөөнд өртөж эвдрэхээс урьдчилан сэргийлэх, төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлэх. (Тохойрсон хэсэгт том чулуугаар бэхэлгээ хийх замаар элэгдлийн эрчмийг бууруулах г.м);
- g) Алтны үндсэн орд болон жоншны ордын хувьд хангалттай хэмжээний овоолго материал байхгүйн улмаас нүхийг бүрэн дүүргэх боломжгүй байдаг. Энэ тохиолдолд тухайн нүхийг мал болон бусад амьтдын хувьд аюулгүй болгож “орох, гарах гарц” бүхий замыг гаргаж өгөх шаардлагатай. Нүх, уурхайн босоо ам зэргийг бүрэн дүүргэх шаардлагатай бол ойролцоо орших сумын засаг даргын зөвшөөрсөн цэгээс авсан материалаар нүх, уурхайн босоо аманд дүүргэлт хийх;
- h) Уул уурхайн бага оврын техник ашиглан, овоолго, хаягдал чулуулаг, хана мөргөцгийн оройг намсгаж, хэлбэршүүлэх, дүүргэлт хийсэн талбайг тэгшлэх, хэлбэржүүлэхдээ аль болох гар багаж ашиглах, шаардлагатай тохиолдолд бага оврын техник ашиглах (Хавсралт 3);
- i) Уурхайн тоног төхөөрөмж, машин техник ашигласны улмаас дагтаршиж, нягтарсан хөрсийг сийрэгжүүлэх;
- j) Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн газрын гадаргууг эхлээд хөрсөн доорх шимтлэг шороогоор дараа нь хадгалсан шимт хөрсөөр хучиж биологийн нөхөн сэргээлт хийхэд тохиромжтой байх нөхцөлөөр хангах;

4.4.2. Хучилт хийх шимт хөрсийг тодорхойлох, бэлтгэх

Нөхөн сэргээлт хийх талбай дахь шимт хөрсний овоолгын байршлыг тодорхойлох, зохистой хадгалах, хамгаалах нь өртөг багатай, үр дүнтэй нөхөн сэргээлтийн гол чухал хүчин зүйл болдог. Олборлолт хийж дууссан талбайд байгаа шимт хөрсийг олж тогтооно. Шимт хөрсний овоолго нь дараах газруудад байж болно. Үүнд:

- a) Шимт хөрсийг тусад нь овоолсон овоолго;

- b) Овоолгын доод хэсэгт дарагдсан шимт хөрс;
- c) Эрэг, гуу жалгыг зохих өнцөг гарган налуулах, хэлбэржүүлэх явцад хөндөгдөж буй шимт хөрс гарах ба органик агууламж баялаг хөрс бараан үе давхаргатай харагддаг;
- d) Тухайн газарт шимт хөрсний олдоц муу бол өөр газраас шимт хөрс авахдаа байгаль орчин, газар нутгийг эвдэлж, сүйтгэхгүй байх бөгөөд зохих зөвшөөрөлтэй авч ашиглана;
- e) Эвдэгдсэн талбайг хучих, шимт хөрсний давхарга нь 10 см-ээс доошгүй зузаантай байх шаардлагатай талбайг харгалзан, шимт хөрсний нийт хэмжээг тооцно; (Шимт хөрсний нийт хэмжээг тооцох томъёог Хавсралт 2-т оруулав)

4.4.3. Техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн бүх талбайд шимт хөрсний хучилт хийхээр төлөвлөж тооцох ба хэрэв хангалтгүй тохиолдолд шимт хөрсөөр зайлшгүй хучилт хийх газруудыг тодорхойлж түүвэрлэн хийж болно. Үүнд:

- e) Шимт хөрсөөр хучилт хийх.
- f) Чийгтэй, нойтон нөхцөлд машин, техникийн ашигласнаас болж үүсдэг хөрсний дагтаршил, нягтарших эрсдэлийг багасгахын тулд шимт хөрсөөр хучилт хийх, үүссэн гадаргыг биологийн нөхөн сэргээлтэд бэлтгэхдээ аль болох гар багаж ашиглаж ажиллах;
- g) Нөхөн сэргээлт хийх нүхний амсрыг тэлж налуулах явцад гарсан шимт хөрсийг гар багажаар тусгайлан ялган цуглуулж, доорх давхаргыг нь нурааж налуулсны дараа уг шимт хөрсөөр хучилт хийх;
- h) Шимт хөрсний олдоц, хэмжээнээс шалтгаалан техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг шимт хөрсөөр бүхэлд нь буюу эсвэл хэсэгчилсэн байдлаар 10 см-ээс багагүй зузаантайгаар хучилт хийх;
- i) Нөхөн сэргээлт хийх талбайн сийрэгжүүлэлтийг борнойдох болон хүрз, жоотуу зэрэг гар багажаар хийх гэх мэт болно.

ТАВ. БИОЛОГИЙН НӨХӨН СЭРГЭЭЛТ

Биологийн нөхөн сэргээлт нь бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн ажлын эцсийн үе шат болно.

5.1. Хөрсний органик агууламжийг нэмэгдүүлэх

Уурхайн олборлолтын явцад шимт хөрс нь багасах, бусад материалтай холилдсоны улмаас чанар нь муудах, бохирдох тохиолдол их байдаг. Хөрсний үржил шимийг нэмэгдүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээг авч болно. Үүнд:

- a) Хөрсний бүх давхаргын органик агууламжийг нэмэгдүүлэх;
- b) Ус хадгалах, барих чадавхыг нь нэмэгдүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;
- c) Малын өтөг, бууцыг цуглуулах ба нөхөн сэргээлтэд тохиромжтой нутгийн ургамлын үрийг түүж бэлтгэх;
- d) Малын өтөг, бууцыг нөхөн сэргээлт хийх талбайн гадаргууд шимт хөрсөөр бага хучигдсан газар болон шимт хөрсний үржил шимийг нэмэгдүүлэх зорилгоор зохих хэмжээгээр тараан цацах;
- e) Боломжтой тохиолдолд өвс, сүрэл зэрэг бусад хадаж, огтолж авсан ойр орчмын ургамлыг техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн гадаргуу дээр тарааж, шимт хөрстэй хольж дэвсэх; (Энэхүү хэрчсэн ургамал нь хөрсний чийгийг хадгалахад туслах ба

салхиар зөөгдөн ирсэн үрийг тогтоон барьж, хөрсөнд үр болон органик агууламжийг нэмэгдүүлэхэд тусалдаг)

- f) Ой, ойт хээрийн орчинд нөхөн сэргээсэн газарт өмхөрсөн унанги мод, холтос, мөчир, гишүүг тараах. (Энэхүү өмхөрсөн мөчир, гишүү нь хөрсөнд задран шингэж, сээр нуруугүй амьтдын амьдрах орчныг бүрдүүлэх ба тус газар салхиар хийсэн ирэх үр, ургамлын занга болж тогтоон барихад тусалдаг)

5.2. Байгалийн аясаар сэргэн ургамалжих чадавхыг үнэлэх

Тухайн газрын ургамалжилтын байдал болон ойролцоох газрын байгалийн аясаар ургамалжих чадавх нь биологийн нөхөн сэргээлтийн ажлыг хийх нөхцөлийг харгалзан өндөр, дунд, сул гэж ангилна.

5.2.1. Байгалийн аясаар сэргэн ургамалжих төлөв байдал нь “Өндөр” гэж үнэлэгдсэн талбайд биологийн нөхөн сэргээлт хийх шаардлагад техникийн нөхөн сэргээлт хийх талбайг шимт хөрсөөр хучиж байгалийн аясаар ургамалжина гэж үзнэ. “Өндөр” гэсэн ангилалд хамаарах үзүүлэлтүүдийг дараах байдлаар тодорхойлно. Үүнд:

- a) Эвдэрсэн газрын хөрсний үзүүлэлт маш сайн;
- b) Орчмын ургамлын бүрхэвч баялаг;
- c) Бүс нутагт хур тунадасны хэмжээ өндөр;
- d) Газар ашиглалт нь байгалийн сэргэлттэй нийцтэй.

5.2.2. “Дунд” гэсэн ангилалд хамаарах талбайд биологийн нөхөн сэргээлтийн зарим нэгэн үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай ба тухайн газарт шимт хөрсний органик агууламжийг нэмэгдүүлэх, тухайн бүс, бүслүүрт ургадаг ургамлын үр, суулгац тарихдаа мэргэжлийн байгууллага, ажилтны дүгнэлт, зөвлөмжийн дагуу биологийн нөхөн сэргээлт хийнэ. “Дунд” гэсэн ангилалд хамаарах үзүүлэлтүүдийг дараах байдлаар тодорхойлно. Үүнд:

- a) Эвдэрсэн газрын хөрсний үзүүлэлт харьцангуй сайн;
- b) Орчмын ургамлын бүрхэвч харьцангуй баялаг;
- c) Бүс нутагт хур тунадасны хэмжээ хангалттай;
- d) Газар ашиглалт бага зэрэг явагдсан г.м.

5.2.3. Байгалийн аясаар сэргэн ургамалжсан төлөв байдал нь “Сул” гэж үнэлэгдсэн талбайд биологийн нөхөн сэргээлтийн цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Тухайн нөхөн сэргээлтэд ашиглах шимт хөрсийг олж тогтоох, хадгалах, хамгаалах, ургамалжуулах, усалгаа хийж арчилж хамгаална. Гэхдээ байгалийн бүс бүслүүрийн онцлогоос үүдэн тухайлбал, говийн нөхцөлд ургамлын бүрхэвч сийрэг, хур тунадас хангалтгүй, шимт хөрсний олдоц муу тул биологийн нөхөн сэргээлтийн хүрээнд хийгдэх үйл ажиллагаа хязгаарлагдмал болох учраас мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллагын тусламжтайгаар биологийн нөхөн сэргээлт хийнэ. “Сул” гэсэн ангилалд хамаарах үзүүлэлтүүдийг дараах байдлаар тодорхойлно. Үүнд:

- a) Эвдэрсэн газрын хөрсний үзүүлэлт тохиромж муутай;
- b) Орчмын ургамлын бүрхэвч сийрэг;
- c) Бүс нутагт хур тунадасны хэмжээ хангалтгүй;
- d) Газар ашиглалт ихээр явагдсан г.м.

5.3. Ургамлын зүйлийг тодорхойлох, жагсаалтыг бэлтгэх

Ургамлын бүрхэвчийн үнэлгээнд үндэслэн биологийн нөхөн сэргээлтийн цар хүрээг тодорхойлох ба нөхөн сэргээлтэд тухайн бүс бүслүүрийн зонхилох ургамлыг тарина.

5.3.1. Биологийн нөхөн сэргээлт нь тухайн экологийн бүс болон орон нутгийн орчны нөхцөл зэрэгт тохирсон байх хэрэгтэй. Үүний тулд тухайн орон нутагт ургадаг ургамлын зүйлүүдийг тодорхойлох нь зүйтэй. Орон нутгийн ургамлын зүйлийн жагсаалтыг доорх таван төрөлд ангилж бэлтгэнэ. Үүнд:

- а) Ерөнхий жагсаалт: Орчмын хэд хэдэн газарт 1-5 м² талбайг сонгон авч, талбай доторх бүх ургамлын ерөнхий бичиглэл хийнэ. Үүнд тухайн орчны зонхилогч болон дэд зонхилогч ургамлыг тодорхойлох;
- б) Тухайн газарт хийсэн ургамлын ерөнхий бичиглэлд үндэслэн үрийн нөөцийг бүрдүүлэх, тарихад “хамгийн тохиромжтой ургамал”-ын төрөл зүйлийг тодорхойлж, биологийн нөхөн сэргээлтэд ашиглах;
- в) Байгалийн аясаар ургамалжих ургамлын төрөл зүйлийг тодорхойлон, биологийн нөхөн сэргээлтийн зорилгод нийцэж байгаа эсэхийг тодорхойлох;

Нөхөн сэргээлтийн дараах газар ашиглалтыг харгалзан үзэж биологийн нөхөн сэргээлтэд ашиглах ургамлын төрөл зүйлд үнэлгээ хийх (бэлчээрийн ач холбогдолтой ургамал г.м); Зарим тохиолдолд тохирох буурцагт ургамал ашиглах нь хөрсний үржил шимийг сайжруулах ач тустай.

5.4. Биологийн нөхөн сэргээлтийг гүйцэтгэх

Тухайн газарт биологийн нөхөн сэргээлт ямар түвшинд явагдахаас шалтгаалан биологийн нөхөн сэргээлтийг дараах дэс дарааллаар гүйцэтгэнэ. Үүнд:

- а) Нөхөн сэргээлтэд ашиглах тохиромжтой ургамал, байгалийн аясаар ургах чадвартай зүйлийг тогтоох, мэргэжлийн байгууллагаас зөвлөмж авах;
- б) Тохиромжтой ургамал, байгалийн аясаар ургах ургамлын үр (Нэг га-д цацах үрийн хэмжээ ойролцоогоор 5 кг байна.)-ийг аль болох ихээр цуглуулах;
- в) Өтөг, бууцтай, үр /Өтөг, бууц, үрийн холимгийг хөрсний шимт чанараас шалтгаалан янз бүрийн хэмжээгээр хольж/-ийг хөрсөнд тарааж цацахад бэлтгэх;
- г) Өтөг бууц, үрийн холимгийг шимт хөрсөнд тарааж, цацсаны дараа нөхөн сэргээлт хийсэн хөрсөнд ургамлын үр, өтөг бууц зэрэг шим тэжээлт бодис нэвтрэн орох боломжийг хангах зорилгоор тармуурдаж, хөрсөнд холих;
- д) Ойр орчмын газраас өвс хадаж аваад, хөрсийг хучсан өвс, сүрэл, бусад ургамлыг талбайд тогтвортой хадгалахын тулд өвсөө, шимт хөрстэй тармуураар хольж тараах;

5.4.1 Ойг нөхөн сэргээх

- а) Бичил уурхайн олборлолтод өртсөн талбай ой бүхий газар байсан бол тухайн ойг нөхөн сэргээх, арга технологийг тодорхойлж, шаардагдах зардлыг ойжуулалт, ойн аж ахуйн арга хэмжээний 1 га талбайн нормативт зардлыг үндэслэн тооцож гаргана.
- б) Ойг нөхөн сэргээх ажилд мод үржүүлгийн газарт ургуулсан стандартын шаардлага хангасан тарьц, суулгацыг ашиглах ба ойгоос өсвөр залуу мод, сөөгийг шилжүүлэн суулгах, харь зүйлийн мод сөөг ашиглахыг хориглоно.

- с) Ойг нөхөн сэргээх ажилд эрх бүхий байгууллагаас баталсан хууль, журам, стандарт, технологийн зааврыг мөрдөж ажиллана.
- д) Ой нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг эрх бүхий байгууллагаас баталсан журмын дагуу улсын ойн санд хүлээлгэн өгнө.

5.4.2. Биологийн нөхөн сэргээлтийг хийдээ үд дүнг нь дээшлүүлэх зорилгоор дараах арга хэмжээг хориглоно. Үүнд:

- а) Биологийн нөхөн сэргээлтэд харь зүйлийн ургамал болон хувиргасан амьд организм (гений өөрчлөлттэй ургамал) ашиглах;
- б) Биологийн нөхөн сэргээлт хийхэд тухайн бүс бүслүүрийн зонхилох болон дэд зонхилох бүлгийн ургамлаас өөр зүйл сонгох;
- с) Биологийн нөхөн сэргээлтийг мэргэжлийн байгууллагын зөвлөмжийг зөрчин гүйцэтгэх. гэх мэт

ЗУРГАА. УУРХАЙН МӨЧЛӨГИЙН ХАНДЛАГА (НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН ШАТАЛСАН АРГА)

- 6.1 Уурхайн загвар, төлөвлөлт: Бичил уурхайчид шинэ талбайд шилжих үед уурхайн мөчлөгийн хандлагыг авч хэрэгжүүлнэ. (Нөхөн сэргээлтийг үр дүнтэй, чанартай болон үр ашигтай хэрэгжүүлэхэд төлөвлөлт ихээхэн ач холбогдолтой байдаг.);
- 6.2 Сөрөг нөлөөллийг бууруулах шаталсан арга нь нөлөөллийг багасгах арга замыг тодорхойлно. (Тухайн нөхөн сэргээлтийн ажлыг хамгийн үр дүнтэй болгох нөхцөлийг бүрдүүлдэг);
- 6.3 Эхлээд сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийж, дараа нь уул уурхайн үйл ажиллагааны явцад нөлөөллийг саармагжуулан, эцэст нь үр дүнтэй нөхөн сэргээлтийг гүйцэтгэнэ.
- 6.4 Тухайн газрын байгаль орчин, биологийн төрөл зүйлийн эрсдэлийг тодорхойлох, уул уурхайн загвар, төлөвлөгөө, зураг төсөл боловсруулан хэрэгжүүлнэ.
- 6.5 Газрын нөхөн сэргээлтийн мөчлөг: эхлээд хүнд чулуулаг материал, дараа нь хаягдал материал, чулуулаг, сүүлд нь шимт хөрсөөр дүүргэлт хийх буюу олборлолтын урвуу дарааллаар явуулна.
- 6.6 Шимт хөрсний менежмент сайн хийвэл нөхөн сэргээлтэнд дахин бордоо авах шаардлагагүй бөгөөд тарьсан үр хурдан хугацаанд соёолдог.

ДОЛОО. ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТ

- 7.1 Хог хаягдлын тухай хуулийн 8.1.9а, 9.3.2 дахь хэсэгт заасны дагуу нөхөн сэргээлт хийх талбайн хог хаягдлыг цэвэрлэж, энгийн хог хаягдлыг аймаг, нийслэлийн Засаг даргын тогтоосон цэгт булшилна;
- 7.2 Хог хаягдлын тухай хуулийн 2 дугаар бүлгийн 7.1.3, 5 дугаар бүлэгт тус тус заасны дагуу химийн хортой аюултай бодис ашигласны улмаас үүссэн хог хаягдлыг тээвэрлэх, устгах арга хэмээ авна;
- 7.3 Бүх төрлийн батарей, хуванцар сав, баглаа боодол зэрэг аюултай хаягдлыг ангилахад эрүүл ахуйн болон байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчийн зааварчилгааг авч, тогтоосон цэгт зайлуулна. Аюултай хог хаягдлыг зайлуулах үед байгаль орчны улсын байцаагчийн хяналтын доор ажиллана;
- 7.4 Эвдэрч, доройтсон газарт орхигдсон уурхайн хаягдал тоног төхөөрөмжийг зайлуулна.

НАЙМ. ХӨДӨЛМӨРИЙН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГАА

- 8.1 Мэргэжлийн байгууллага, албан тушаалтанд хандаж, Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааны талаарх сургалт хийлгэж, түүнд нөхөн сэргээлтийн ажилд оролцох хүн нэг бүрийг хамруулна;
- 8.2 Нөхөн сэргээлтийн багийн гишүүн тус бүрийг хөдөлмөр хамгааллын иж бүрэн хэрэгсэл (ажлын хувцас, малгай, бээлий, хошуувч, нүдний шил г.м)-ээр хангагдсан байна;
- 8.3 Газар доорх хонгил, эрэг, тав газар, далан, хүн, мал, амьтан унаж гэмтэх эрсдэлтэй газрууд буюу нурж, суулт өгч болзошгүй газрууд, нүх, шуудуу зэрэг газруудыг тогтоож, улаан дарцаг хатгах буюу тойруулан тууз татаж тэмдэгжүүлнэ;
- 8.4 Нөхөн сэргээлт хийх нөхөрлөл, төрийн бус байгууллага нь нөхөн сэргээлтийн аюулгүй ажиллагааны журмыг боловсруулан мөрдөнө.

ЕС. НӨХӨН СЭРГЭЭСЭН ТАЛБАЙГ ХҮЛЭЭЛГЭН ӨГӨХ

- 8.1 Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайд сум, дүүргийн Засаг даргын тушаалаар томилогдсон ажлын хэсэг хүлээн авч мөн цаашид хяналт тавьж байна.
- 8.2 Нөхөн сэргээлтийн ажил гүйцэтгэсэн нөхөрлөлөөс ажлын хэсэг нь нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг хүлээн авсны дараа нөхөн сэргээлтийг хийж гүйцэтгэсэн баг нь тодорхой хугацаа (3-аас доошгүй жилд хяналт тавина).
- 8.3 Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг хүлээлгэн өгснөөс хойш их хэмжээний өөрчлөлт гарсан тохиолдолд (хүлээлгэн өгсний дараагаар суулт өгөх, гуу жалга үүсэх г.м) нөхөн сэргээлт хийсэн тал (бичил уурхайчид); нөхөн сэргээлтийн ажилд гарсан эвдрэлийг арилгаж ажиллана.

I.Ерөнхий мэдээлэл

Хяналт үзлэг хийсэн огноо				
1.1 Нөхөрлөл/Хоршооны таницуулга				
Нөхөрлөл/Хоршооны нэр				
Багийн ахлагч (Нөхөрлөл/Хоршооны тэргүүн)				
Газар эзэмшлийн статус (лиценз)				
Сум/дүүрэгтэй байгуулсан гэрээний дугаар, огноо				
1.2 Нөхөн сэргээх газрын мэдээлэл				
Газрын нэр				
Газрын байршил	Аймгийн нэр:	Сумын:	Багийн нэр:	Аймаг, сумын төвөөс
Талбайн хэмжээ:				
Газарзүйн солбилцлын цэгүүд, тогтоосон хил хязгаар:				
Орд, ашигт малтмалын төрөл (үндсэн/шороон)				
Талбай ашиглалтын статус	Эврэлд өртөж, орхигдсон	Олборлолт хийж буй	Шинээр газрын зөвшөөрөл авах	
Хамгаалалтын чухал ач холбогдол бүхий нөөц (нөхөн сэргээх газрын орчимд)	Экологийн бүс; биологийн төрөл зүйл			
	Усны нөөц:			
	Түүх соёлын өв:			

Цаашдын газар ашиглалтын хэлбэр	
1.3 Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн төслийн мэдээлэл	
Хугацаа	
Ажиллах хүчин	(нөхөн сэргээлтэнд ажилласан хүний тоо)
Уурхайн машин, хүнд техникийн ашиглалт	(Хэрэв уурхайн машин, техникийг нөхөн сэргээлтэнд ашигласан бол техникийн үзүүлэлтийг бичих)
Санхүүжүүлсэн эх үүсвэр	

II. Нөхөн сэргээлтийн гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтүүд

No	Тодорхойлолт	Шалгуур үзүүлэлтүүд	Тий	Ү г ү й 1	N/A	Тайлбар (Илэрсэн дутагдал, залруулах арга хэмжээг тодорхой бичих, тэмдэглэх)
1. Хог хаягдлын менежмент						
1.1	Ахуйн хог хаягдлын цэвэрлэгээ, зайлуулалт	Нөхөн сэргээлтийн талбай дахь хог хаягдлыг цэвэрлэж, зайлуулсан эсэх?				
1.2	Аюултай хог хаягдлыг зайлуулсан байдал	Химийн болон аюултай хог хаягдлыг ялгах, зайлуулах, аюулгүйжүүлэх арга хэмжээ авсан эсэх				
2. Гадаргуугийн тогворжилт, хэлбэржүүлэлт						
2.1	Эвдрэлийн цар хүрээг үнэлсэн тооцоолол (тоон үзүүлэлтээр)	Нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөж буй газрын эвдрэлийн хэмжээ (эвдэрсэн талбайн нийт хэмжээ, нүхний хамгийн их болон бага гүн, дундаж гүн, үүссэн овоолгын талбай, дундаж өндөр г.м)-г тогтоох				

¹ “Үгүй” гэсэн үнэлгээ өгсөн тохиолдол бүрт БУНСА-ын ямар шаардлагуудыг зөрчсөн тухай, цаашид залруулах, сайжруулах шаардлагатай арга хэмжээний тухай “Тайлбар” хэсэгт тодорхой тэмдэглэх.

2.2	Гидрологийн үнэлгээ, усны менежментийн арга хэмжээ авсан нөхцөл	Усны гольдрол бүхий газруудыг олж тодорхойлсон эсэх Нөхөн сэргээсэн гадаргууг урсгал усны элэгдэлд өртөж, эвдрэхээс сэргийлэх, голын гольдролыг сэргээх арга хэмжээ авсан эсэх				
2.3	Нурах, суулт, цөмрөлт үүсэх эрсдлийг бууруулсан байдал.	Нүх туннель, шрупыг зохих шаардлагын дагуу булалт, дүүргэлт хийсэн эсэх; нуралт, цөмрөлт үүсэхээс урьдчилсан сэргийлэх арга хэмжээ авсан эсэх				
2.4	Ойр орчмын хөндөгдөөгүй гадаргуутай ойртуулан хэлбэршүүлсэн байдал	Стандартын түвшинд буюу хөрсний тогтвортой байдлыг хангаж, тэгшилгээг 35° болон түүнээс бага налуутай хийсэн эсэх				
2.5	Дутуу орхисон нүх, шруп, ил харагдах хаягдал овоолго үлдээгүй, бүрэн дуусгасан байдал	Нөхөн сэргээлтийн талбай дахь бүх нүх туннелийг бүрэн булж дуусгасан эсэх Дүүргэлтэнд ашигласнаас үлдсэн овоолгыг тарааж тэгшилгээ хийсэн эсэх				
2.6	Дүүргэлтийн материалын хүрэлцээтэй байдал	Бусад газраас дүүргэлтийн материал зөөж авчирсан эсэх, хэрэв нэмэлт материал зөөсөн бол тэр орчимд сөрөг нөлөөлөл, эвдрэл үүсгэсэн эсэх				
2.7	Уурхайн машин техник ашигласан байдал	Хэрэв булалт дүүргэлтэнд техник ашиглах шаардлагатай байсан бол эргэн тойрны эрүүл газрын ургамлан нөмрөг/ хөрсийг гэмтээхээс сэргийлсэн эсэх. Хэлбэржүүлэлт тэгшилгээ хийсний дараа хүнд машинаас үүдэлтэй хөрсний дагтаршил, нягтаршлаас зайлсхийж, хөрс сийрэгжүүлэлт хийсэн эсэх.				
3. Шимт хөрсний менежмент, хадгалалт						
3.1	Шимт хөрсний олдоц, хадгалаг хамгаалал	Нөхөн сэргээлт хийх талбай дахь үржил шимт хөрсийг олж тодорхойлох, нөхөн сэргээлтийн явцад зохих ёсоор хадгалах хамгаалалт хийсэн эсэх.				

		Хэрэв бусад газраас шимт хөрс авсан бол зохистой ашиглаж, шинээр газар сүйтгэхээс зайлсхийсэн эсэх.				
3.2	Шимт хөрсний хучилт	Тухайн талбай дахь шимт хөрсний олдоцоос хамааран хэлбэржүүлсэн талбайд өнгөн хөрсний хучилтийг шаардлагын дагуу хийсэн эсэх.				
3.3	Хөрс сайжруулах арга хэмжээнүүд	Биологийн нөхөн сэргээлтэнд бэлдэн, хөрсний үржил шимийг нэмэгдүүлэх зорилгоор малын өтөг, бууц цуглуулж, үр цацах арга хэмжээ авсан эсэх				
3.4	Уурхайн машин техникийн зохистой ашиглалт	Уурхайн машин, техник ашигласан тохиолдолд хөрсний дагтаршил, нягтарших аюулаас сэргийлсэн эсэх, дагдаршил үүсгэсэн газруудад гар багажаар хөрс сийрэгжүүлэх буюу хөнгөн техникээр борнойдох арга хэмжээ авсан эсэх?				
4. Биологийн нөхөн сэргээлт						
4.1	Орчны ургамлын бүрхэвчид хийсэн үнэлгээ	Тухайн нутагт ургадаг ургамлын төрөл зүйлүүд буюу зонхилгч ургамлуудыг тодорхойлж, бичиглэл хийсэн эсэх. Нөхөн сэргээлтэд ашиглах ургамлын төрөл зүйл ба хөл газрын ургамлуудыг тодорхойлж, тогтоосон эсэх?				
4.2	Нутгийн ургамын үр түүж бэлтгэсэн байдал	Нөхөн сэргээлтэнд ашиглахад тохиромжтой ургамлын үрийг түүж цуглуулсан байх. Тохирох нөхцөл бүхий газруудад мод бут шилжүүлэн суулгах, үрсэлгээ, мөчрөөр тайрц бэлтгэж тарьсан эсэх.				
4.3	Хөрс сайжруулалт/ органик агууламжийг нэмэгдүүлсэн арга хэмжээ	Түүсэн ургамлын үрийг малын өтөг, бууцтай хольж, талбайд тарьсан эсэх				
4.4	Хадлан бэлтгэж, тарааж хучсан байдал	Хадлан хийх боломжтой газруудад биологийн нөхөн сэргээлтийн үр дүнг нэмэгдүүлэх, хөрс хамгаалахын тулд ойр орчмоос өвс хадаж шимт хөрстэй хольж тармуурдан тараасан эсэх				

4.5	Тарьсан мод бут, үрсэлгээний усалгаа	Мод, бут, сөөг тарьсан нөхцөлд бие даан ургах хүртэл нь усалгаа хийж хуваарь гаргаж арчилгаа тордлогоо хийж буй эсэх				
5. Бусад хамгаалал, менежментийн асуудлууд (зэрлэг амьтан, мал, соёл түүх болон оролцогч талууд г.м)						
5.1	Зэрлэг амьтан үзүүлэх нөлөөллийг бууруулсан	Тухайн бичил уурхайн нөхөрлөл/ТББ нөхөн сэргээлтийн явцад ойр орчмын зэрлэг амьтанд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг (түлш бэлтгэх, ан агнах, үргээх дайжуулах г.м) бууруулах, тэднийг хамгаалах арга хэмжээ авсан эсэх				
5.2	Уурхайн мөчлөгт суурилсан арга зүйг хэрэгжүүлсэн байдал	Олборлолт идэвхитэй хийхийн зэрэгцээ байгаль орчинд үзүүлж буй нөлөөллийг бууруулах үүднээс ургамлан нөмрөг сүйдэхээс сэргийлэх, олборлолтын явцад шимт хөрсний хадгалалт, хамгаалалт зохих ёсоор хийж буй эсэх				
5.3	Мал болон бусад амьтдын хувьд аюулгүй нөхцлийг бүрдүүлж, орох, гарах гарц бэлтгэсэн байдал	Хэрэв хэт гүн нүх, уурхайн амыг бүрэн дүүргэх боломжгүй (үндсэн орны эвдрэлээс үүссэн) газруудад ан амьтны аюулгүй байдлыг хангаж орж гарах гарц бэлтгэсэн эсэх				
5.4	Соёлын өвийн хамгаалал	Ойр орчимд соёлын өвийг тодорхойлж, хамгаалах арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн эсэх				
6. Нөхөн сэргээлтийн дараах хяналт мониторинг ба тордлогоо						
6.1	Нөхөн сэргээлтийн дараах арчилгаа тордлогоо хийх төлөвлөгөө	Талбайг хүлээлцэхийн тулд нөхөн сэргээлтийн дараах мониторинг, арчилгаа тордлогооны төлөвлөгөө гаргаж тохиролцсон байх. Цаашид хууль бус ХАМО иргэд ахиж ухахаас сэргийлж хамгаалах талаар орон нутгийн удирдлага, бичил уурхайчид хэрхэн хамтарч ажиллах талаар тохирсон байх.				

III.НӨХӨН СЭРГЭЭСЭН ТАЛБАЙД ХИЙСЭН ХЯНАЛТ, ҮЗЛЭГИЙН ДҮН

3.1 Үнэлгээ, дүгнэлт

Тухайн нөхөн сэргээлтийн талбайд БУНС-ын аргачлалын үндсэн шаардлагуудыг зөрчсөн эсэх талаар тэмдэглэх

.....
.....
.....

Хэрэв ямар нэгэн зөрчил илэрсэн бол, засах/сайжруулахын тулд цаашид авч хэрэгжүүлэхээр тохиролцсон арга хэмжээнүүдийг бичих

.....
.....
.....

3.2 Ерөнхий дүгнэлт, үнэлгээ өгсөн талаар доор бичих

.....
.....
.....

Хүлээн авах комисс/ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн:

1.

.....

2.

3.

Зөвшөөрсөн: Бичил уурхайчдын нөхөрлөл/хоршооны ахлагч.....овог.нэр

Он сар өдөр

1. Дүүргэлт хийх материалыг тооцох

1.1 Талбай дахь нийт нүх, овоолго, тав газар (тал талаасаа ухагдаж үлдсэн хэсэг)-ыг тоолж бүртгэх;

1.2 Нөхөн сэргээлт хийхээр төлөвлөж буй газрын эвдрэлийн хэмжээ (эвдэрсэн талбайн нийт хэмжээ, нүхний хамгийн их болон бага гүн, дундаж гүн, үүссэн овоолгын талбай, дундаж өндөр г.м)-г тогтоох;

1.3 Овоолго болон тав газрын нийт хэмжээг дараах томъёоны дагуу эзлэхүүнээр нь тооцож, нөхөн сэргээлтэнд ашиглаж болох материалын хэмжээг тодорхойлно. Үүнд:

$$V_o = (S_1 \times h_1) + (S_2 \times h_2) + \dots + (S_n \times h_n)$$

V_o -талбай дахь овоолгын нийт эзлэхүүн, м³;

$S_1, S_2 \dots S_n$ -овоолгуудын дундаж талбай, м²;

$h_1, h_2 \dots h_n$ -овоолгын дундаж өндөр, м.

1.4 Нүхний хэмжээг дараах томъёоны дагуу эзлэхүүнээр нь тооцож, нөхөн сэргээлтийн ажилд шаардагдах материалын хэмжээг тодорхойлно. Үүнд:

$$V_n = (S_1 \times h_1) + (S_2 \times h_2) + \dots + (S_n \times h_n)$$

V_n -талбай дахь нүхнүүдийн нийт эзлэхүүн, м³;

$S_1, S_2 \dots S_n$ -талбай дахь нүхнүүдийн дундаж талбай, м²; $h_1, h_2 \dots h_n$

-талбай дахь нүхнүүдийн дундаж гүн, м.

1.5 Дээрх хоёр томъёогоор тооцож гаргасан овоолго болон нүхний эзлэхүүнийг харьцуулан үзэж, дүүргэлтэд ашиглах материал хүрэлцээтэй эсэхийг тогтооно.

Хучилт хийх шимт хөрсийг тооцох, бэлтгэх

1.6 Шинээр олборлолт явуулж буй газрын шимт хөрсний зузааныг хэмжиж, нийт хөрс хуулалт хийх талбайтай харьцуулан шимт хөрсний эзлэхүүнийг дараах томъёогоор тооцож олно. Үүнд:

$$V_{х.э} = S_{о.т} \times h_{х.з}$$

$V_{х.э}$ -шимт хөрсний эзлэхүүн, м³;

$S_{о.т}$ -олборлолтын талбай, м²;

$h_{х.з}$ -шимт хөрсний зузаан, м.

1.7 Техникийн нөхөн сэргээлт хийж хэлбэржүүлсэн газарт хучилт хийх шаардлагатай талбайн хэмжээг тогтоосны үндсэн дээр шимт хөрсөөр 10 см-ээс багагүй зузаантай хучилт хийхээр тооцож, түүнд шаардагдах шимт хөрсний нийт хэмжээг тооцож гаргах; Шимт хөрсний нийт хэмжээг тооцохдоо доорх томъёог ашиглана. Үүнд:

$$V_{н.х} = S_{х.т} \times h_{х.з}$$

$V_{н.х}$ -нийт шимт хөрсний эзлэхүүн, м³;

$S_{х.т}$ -хөрсний эзлэх талбай, м²;

$h_{х.з}$ -шимт хөрсний зузаан, м.

Шимт хөрсний тооцоо хангалттай гарсан бол техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн бүх талбайд хучилт хийхээр төлөвлөж тооцох ба хэрэв хангалтгүй тохиолдолд шимт хөрсөөр зайлшгүй шаардлагатай хучилт хийх газруудыг тодорхойлно.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд,
Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын хамтарсан
2017 оны 8 дугаар сарын 17-ний өдрийн
А/2269,А/182.тоот тушаалын 2 дугаар хавсралт

..... аймгийн сумын нэртэй талбайн
Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө
/загвар/

1. Ерөнхий мэдээлэл

1. 1. Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн нэр:		2. Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн ахлагч:	
3. 3. Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн товч танилцуулга (байгуулагдсан огноо, түүх, гишүүнчлэл, үйл ажиллагааны чиглэл, улсын бүртгэлийн дугаар):			
4. Нөхөн сэргээх газрын нэр:		5. Нөхөн сэргээх газрын байршил:	
6. Нөхөн сэргээх талбайн статус:	Га талбай	Газарзүйн солбицлын цэгүүд:	Хугацаа
i) Гар аргаар олборлолт хийсэн иргэдийн үйл ажиллагаанд өртөж, эвдэрсэн газар			
ii) Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн одоо ашиглаж буй газар			
iii) Санал болгож буй шинэ газар			
iv) Бусад нөхөн сэргээх талбай			
7. Ажиллах хүчний мэдээлэл (хүний тоо):			
8. Машин механизм ашиглах тохиололд энэ тухай мэдээлэл (техникийн үзүүлэлт, хүчин чадал):			
9. Нөхөн сэргээлт хийх санхүүжилтийн эх үүсвэр, дүн			
Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн нөхөн сэргээлтийн (дундын) сан		-----	
а	Аймгийн санхүүжилт	-----	
б	Сумын санхүүжилт	-----	
в	Бичил уурхайн бүртгэгдээгүй нөхөрлөл, нөхөрлөл, хоршооны санхүүжилт	-----	
г	Бусад	-----	
10. Нөхөн сэргээх газрын олборлолт, эвдрэлийн түүх			
11. Төсөл хэрэгжиж буй газрын байгаль орчны төлөв байдлын товч мэдээлэл:			
i) Газар зүйн бүсчлэлд хамаарах байдал:			
ii) Орчмын усны нөөцийн байдал: iii) Хөрс, ургамал, ан амьтны талаархи товч мэдээлэл:			

2. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө

Үйл ажиллагаа	Хугацаа	Хариуцах эзэн	Урьдчилсан төсөв мян. төг
Нэг. Бэлтгэл зохион байгуулалт			
- Ажил эхлэх үеэс машин механизмыг нэг замаар явуулах. Замын тэмдэгжүүлэлт хийх - Аюулгүй байдлыг хангах үүднээс нөхөн сэргээлтийн ажилд оролцох бичил уурхайчид хувийн хамгаалах хэрэгсэл бүрэн өмсөх, хөдөлмөрийн болон галын аюулгүй ажиллагааны - Болзошгүй гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах, холбогдох багаж төхөөрөмжийг байнгын бэлэн байдалд байлгах - Аянга, үерийн уснаас хамгаалах сэргийлэх арга хэмжээ авах - Ажил эхлэхээс өмнөх байдлыг харуулсан фото зураг, дүрс бичлэг хийж баримтжуулах - Зохих шаардлагын дагуу ахуйн хог хаягдлыг зайлуулах (Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн аргачлалын 2.4 хэсэг);			
Бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх: усны чанар (гадаргын ба гүний ус) болон хөрс			
- Тухайн талбай орчмын усны нөөцийн чанарыг алдагдуулахгүй байх арга хэмжээ авах; - Үерийн уснаас хамгаалах далан шуудуу барих зэрэг холбогдох арга хэмжээ авах;			
Машины хөдөлгүүрийн тос, түлш газарт асгахаас урьдчилан сэргийлэх бохирдуулахгүй байх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх.			
Ургамлын бүрхэвч хамгаалах, доройтлоос урьдчилан сэргийлэх			
Машин механизм явах зам нэмж гаргахыг хориглох замаар байгалийн өөрөө нөхөн төлжих үйл явцыг нэмэгдүүлэх; бэлчээрийн талбай болон ургамлын бүрхэвчийг аль болох устгахгүй байх, сөрөг нөлөөлөл бага байлгах; байгалийн болон нутгийн ургамлын үрийг цуглуулан нөхөн сэргээлтэд хэрэглэх;			
Амьтан			
Нөхөн сэргээлт явуулах талбай орчим тухайн нутагт суурьшсан амьтны амьдрах орчныг алдагдуулах зэрэг сөрөг нөлөөллөөс сэргийлэх арга хэмжээ авах; Амьтдыг хамгаалах, ан,			

амьтан агнах, худалдаалах үйлдлийг хориглох, тэдгээрийн нүүдэл, шилжилт хөдөлгөөнд саад хийхгүй байх; - Хэт чанга дуу чимээ, хурц, тод гэрлээс үүдэн амьтад үргэн дайжиж болзошгүй тул ажлын талбайн гадна шөнийн цагаар хурц, тод гэрэл, дуу, шуугиан гаргахаас зайлсхийх. - Нөхөн сэргээлт явуулах талбайн ойр орчмын ан амьтан ундаалдаг уст цэг, гүний усны бүс, хуурай сайр зэргийг тодорхойлсон тэмдэглэл хийж, эдгээрийн ойролцоо зам, харгүй байлгах зэрэг үйл ажиллагаа явуулахаас татгалзах;			
Соёлын өв			
Үйл ажиллагааны явцад түүх дурсгалын зүйлс болон соёлын олдвор олдсон тохиолдолд холбогдох газарт мэдээлж, түүнийг хамгаалах арга хэмжээ авах;			
Орон нутгийн иргэд ба бичил уурхайчид			
Нөхөн сэргээлтийн ажлын байгаль орчин, нийгэм үзүүлэлтийг сайжруулах талаар орон нутгийн иргэдээс гомдол, санал гарсан тохиолдолд цаг алдалгүй санал гомдлыг нь барагдуулах, хамтран ажиллах.			
Хоёр. Газрын нөхөн сэргээлт ²			
Техникийн нөхөн сэргээлт - Нөхөн сэргээх газрын солбицлыг авч талбайн хэмжээг гаргах. - Нөхөн сэргээлт явуулах газар орчмын судалгаа хийх, (газар, хөрсний эвдрэл доройтлын хэмжээг тодорхойлох) - Тухайн газрыг цаашид ямар зориулалтаар ашиглахыг талуудтай хамтран тодорхойлох (бэлчээр, хөдөө аж ахуйн чиглэлээр гэх мэт) - Нөхөн сэргээлтэд ашиглах гар багаж хэрэгсэл, техник, тоног төхөөрөмж (хүрз, лоом, жоотуу, цахилгаан өрөм, шаардлагатай тохиолдолд уул уурхайн бага оврын машин техник г.м)-ийг бэлтгэх. - Нөхөн сэргээлт хийх талбайд хүн, мал, амьтан оруулахгүй байхаар тэмдэгжүүлэлт хийх - Талбай дахь нийт цооног, нүх ам, овоолго, тав мөргөцөг газар (тал талаасаа ухагдаж үлдсэн хэсэг)-ийг тоолж бүртгэх. - Овоолго болон тав газрын нийт хэмжээг эзэлхүүнээр нь тооцож, нөхөн сэргээлтэд ашиглаж болох материалын хэмжээг тодорхойлох; - Нөхөн сэргээлт хийх зардлын тооцоог гаргах.			

² Бичил Уурхайн Нөхөн Сэргээлтийн Аргачлалыг мөрдөж хийнэ

• Нөхөн сэргээлт хийх талбай дахь цооног, нүх, овоолго, тав газар, эрэг, хэцийн налуу, эгц байдлыг тодорхойлон зураглал гаргах; • Эдгээрт хэрэглэх том, чулуу, хайрга, элс зэрэг материалуудыг бэлтгэх. • Нүх, хонгил, босоо ам зэрэгт дүүргэлт хийх • Ташуу, налуу, эрэг, овон товон гадаргууг тэгшлэх • Олборлолтын явцад үүссэн хотойлт, нуралт, цөмрөлтийг хурдас чулуулгаар дүүргэх, аюулгүй болгох; Шимт хөрсийг тодорхойлох, бэлтгэх (Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн аргачлалын дагуу) • Нөхөн сэргээлт хийх талбай дахь шимт хөрсний байршлыг тодорхойлох, зохистой хадгалах, хамгаалах. • Нөхөн сэргээлт хийсэн газраа шимт хөрсөөр хучих, хэлбэржүүлэх ажиллагаа хийх			
Биологийн нөхөн сэргээлт (Бичил уурхай нөхөн сэргээлтийн аргачлалын дагуу) • Орон нутгийн ургамлын төрөл зүйлийг тодорхойлох • Орчмын хэд хэдэн газарт 1-5 м.кв талбайг сонгон авч, талбай доторх бүх ургамлын ерөнхий бичиглэл хийнэ. Үүнд тухайн орчны зонхилогч болон дэд зонхилогч ургамлыг тодорхойлох; • Малын өтөг, бууцыг ойр орчмын газар нутгаас цуглуулах • Нөхөн сэргээлтийн тохиромжтой ургамлын төрөл зүйлийн үрийг цуглуулах • Өвс, сүрэл, өмхөрсөн унанги мод, холтос, мөчир, гишүү зэргийг цуглуулах • Үржил шимт хөрсний хэмжээ нөхөн сэргээх талбайд хүрэлцээтэй эсэхийг судлах; • Мод тарихаар төлөвлөсөн бол тухайн орчмоос мод, суулгац бэлтгэх газраа тодорхойлно, суулгацын нийт хэмжээг гаргасны дараа зөвшөөрлийг эрх бүхий байгууллагаас авах; • Нөхөн сэргээлтэд хэрэглэх нийт мод, суулгацын тоог тарих талбайн хэмжээтэй харьцуулан тооцож гаргана. • Талбайд үр цацах, түүнийг хамгаалах арга хэмжээ авах			
Гурав. Олборлолтын мөчлөгт суурилсан нөхөн сэргээлт хийх хандлага (Шинээр газрын зөвшөөрөл авч олборлолт хийж буй тохиолдолд) Бичил уурхайн нөхөн сэргээлтийн аргачлалыг харна уу			
• Олон наст ургамлууд (өвслөг болон бутлаг) ургаж буй байршлуудыг тодорхойлох, нөлөөлөл үзүүлэхээс зайлсхийх, нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ авах • Нүх, шруф, шуудуу хаана гаргах			

төлөвлөлт хийж, шимт хөрсний хуулалт яаж хийх, хаана овоолго үүсгэхээ төлөвлөх • Хуулалт хийсэн шимт хөрсийг уурхайн олборлолтын явцад хаягдаж үрэгдэхгүй байхаар төлөвлөж шимт хөрсний овоолго хийх			
Дөрөв. Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг хүлээлгэн өгөх			
• Томилогдсон ажлын хэсэгт, нөхөн сэргээлтийн ажлын явцыг таницуулж, хэлэлцэх • Талбайг албан ёсоор акт үйлдэж, хүлээлгэн өгөх, нөхөн сэргээлтийн дараах мониторинг, арчилгаа тордолгоог зөвшөөрсөн хугацаанд хариуцан хийх			

БАТАЛСАН:

..... СУМ, ДҮҮРГИЙН ЗАСАГ ДАРГА / /

Хянасан:

..... сум, дүүргийн байгаль орчны улсын хяналтын байцаагч / /

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд,
Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын хамтарсан
2017 оны 8 дугаар сарын 17-ний өдрийн
А/2269,А/182.тоот тушаалын
3 дугаар хавсралт

..... аймгийн сумын нэртэй талбайн

Нөхөн сэргээлтийн тайлангийн загвар

Аймаг	Сум	Олборлолт явуулж байгаа талбайн хэмжээ (га)	Нөхөрлөл, хоршоо, бүртгэгдээгүй нөхөрлөл			Олборлолт явуулж эхэлснээс хойш эвдрэлд орсон талбай (га)	Нөхөн сэргээлт хийсэн талбай (га)	Нөхөн сэргээлт хийсэн талбайг хүлээн авсан актын дугаар, бусад мэдээлэл
			Бичил уурхай эрхлэгч этгээдийн нэр	Гэрээ байгуулж, олборлолт эхэлсэн огноо	Гишүүдийн тоо			
1	2	3	4	5	6	7	8	9

БОАЖГ-ын дарга.....

БОАЖГ-ын мэргэжилтэн.....